

УДК [821.161.2-051І.ФРАНКО:39-051Д.ЗУБРИЦЬКИЙ]:
[316.47:327.39] (=161.2) (477.83/.86)"18"
<https://doi.org/10.33402/zuz.2021-17-68-89>

Євген НАХЛІК

доктор філологічних наук, професор

член-кореспондент НАН України

директор Інституту Івана Франка НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7701-9795>

e-mail: yenakhlik@ukr.net

ФРАНКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕНИСА ЗУБРИЦЬКОГО ЯК ГАЛИЦЬКОГО ФОЛЬКЛОРИСТА, ІСТОРИКА ТА МОСКВОФІЛА

Досі найповніше, із застосуванням фактологічного та системного підходів висвітлено характеристичні оцінки, що їх дав Іван Франко Денисові Зубрицькому (*1778–†1862) – українському вченому, громадсько-культурному і політичному діячеві у Галичині. Численні висловлювання І. Франка детально розглянуто за певними проблемами: належність Д. Зубрицького, який писав польською, німецькою та російською мовами, до українського письменства та науки; фольклористична публікація та історичні дослідження Зубрицького; його москвофільство; вплив на нього М. Погодіна. Верифіковано і прокоментовано фактографічну вірогідність та інтерпретаційну переконливість Франкових суджень. Франко був обізнаний з основними історичними працями та частково з листуванням Зубрицького, до видавання якого долучився сам, опублікувавши вісім його листів 1844–1846 рр. до Вацлава Ганки, розглядав його наукову спадщину в контексті української історіографії та фольклористики в Галичині, позитивно оцінив його ранню фольклористичну статтю та історичні праці, на які не раз покликався, але різко засуджував монархічні, поміщицько-шляхетські й радикально-москвофільські переконання Зубрицького. Новаторськими у Франкових висловлюваннях про Зубрицького є припущення про Юрія Рогатинця як автора «Перестороги», заувага про те, що вплив М. Погодіна на Зубрицького та інших галичан перебільшено і що взагалі немає доказів, буцім Погодін у стосунках з ними вдавався до політичної агітації у москвофільському дусі, а врешті гіпотеза (не досить переконлива) про те, що головним чинником москвофільського руху на теренах Австрійської імперії у 1850-х роках була не «Погодінська колонія» під проводом Зубрицького, а окрема «москвофільська конспірація», осердя якої становив значно молодший Я. Головацький, котрого підтримував брат І. Головацький. Стаття дає змогу глибше пізнати політичну і культурну історію Галичини ХІХ – початку ХХ ст., а також матиме значення для коментування відповідних місць у майбутньому повному зібранні текстів І. Франка.

Ключові слова: І. Франко, Д. Зубрицький, Я. Головацький, М. Погодін, історія Галичини, галицьке москвофільство.

За останні чверть століття з'явилася низка статей, у яких висвітлюються різні аспекти наукової та громадсько-політичної діяльності Дениса Зубрицького – українських дослідників Вадима Ададурова і Миколи Рожика, Ірини Орлевич, Івана Куцого, Ігоря Райківського, Ігоря Мицька, Ірини Довгалюк, Ярослава Оленича, російської дослідниці Ніни Пашасової¹. Оприлюднено й окрему статтю, покликану висвітлити Франкове бачення постаті Зубрицького². Завдання цієї статті – не лише вибірково простежити Франкові висловлювання про Зубрицького, як це зроблено у статті Мирослави Циганик, а й репрезентувати їх повніше, а головне – систематизувати і прокоментувати, з'ясувати їхню фактографічну вірогідність та інтерпретаційну переконливість. Звертаю увагу насамперед на проблемні місця, які потребують осмислення і пояснення. Для цього Франкові висловлювання групуємо за певними проблемами. Так закросна стаття матиме значення для коментування відповідних місць у майбутньому Повному зібранні текстів І. Франка.

Праці попередників, на які спирався Франко в характеристиці й оцінці Зубрицького. Розглядаючи постать Зубрицького в контексті його громадсько-політичної діяльності, Франко використовував джерелознавчі та інтерпретаційні публікації попередніх дослідників: Я. Головацького, Н. Попова, О. Партицького, О. Терлецького, К. Студинського та ін. У «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (Львів, 1910; далі – Нарис ІУРЛ) він згадав, що в журналі «Зоря» 1880 р. «у відділі матеріалів для історії нашого письменства» із «виданої тоді А. Н. Поповим [такі самі ініціали й у першодруку. Правильно має бути: Н. А. – Нил Александрович Попов – С. Н.] у Москві “Переписки Погодіна зі слов’янськими ученими” Омелян Партицький подав “важніше” про Дениса Зубрицького³. Франко мав на увазі книжку «Письма к М. П. Погодину из славянских земель (1835–1861)» (з біографічними та історичними

¹ Ададуров В., Рожик М. «Хроніка Французької революції» Дениса Зубрицького як історичне джерело наполеонівської епохи. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1996. Т. 231; Орлевич І. «Руська Трійця» і Денис Зубрицький. *Шашкевичіана*: зб. наук. праць. Львів; Вінніпег, 2000. Вип. 3/4; Орлевич І. В. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). Львів: Логос, 2000; Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля; Куций І. Проблема «руської» етнопонаціональної ідентичності в науково-історичній спадщині Дениса Зубрицького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2005. Вип. 2; Пашасова Н. М. Очерки истории русского движения в Галичине XIX–XX вв. Москва, 2007; Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпрянських діячів у 1830–1840-х рр. *Український історичний журнал*. 2009. № 1; Мицько І. Денис Іванович із Зубриці Зубрицький. *Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства* / пер. з пол. І. Сварник. Львів: Априорі, 2011; Довгалюк І. Перша публікація народних мелодій у Галичині. *Етномузіка*. Львів, 2013. № 9: Збірка статей та матеріалів пам'яті Миколи Лисенка; Оленич Я. Українсько-польські стосунки XI–XVIII ст. у слов'янознавчій спадщині Дениса Зубрицького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2014. Вип. 1. Ч. 2.

² Циганик М. Постать Дениса Зубрицького в наукових візіях Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. 2015. Вип. 62: Франкознавство. С. 229–236.

³ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41. С. 433.

коментарями Ніла Попова. Москва, 1880. Вип. 3), у якій є розділ «Письма Д. Зубрицкого», на основі якого Партицький підготував публікацію «Письма галичан до Михайла Петровича Погодина в літах 1836–1861. Денис Иванович Зубрицкий» (Зоря. 1880. № 18, 22, 24). Витяги з листів Зубрицького (у власному переказі та цитуванні в оригіналі російською мовою) Партицький спорядив ґрунтовним життєписом «Денис Иванович Зубрицкий», у якому висвітлив його життєвий шлях і вказав на «заслуги Зубрицкого около розбудження народного духа в Галичині»⁴: «Вплив Зубрицкого на розбуджене народности рускої був, безперечно, дуже великий. Він пробудив в земляках своїх охоту до науки і письма ...»⁵. Водночас не оминув «негативних результатів его діяльности»: «1) ... знищив бібліотеку Інститута Ставроп[ігійського] і бібліотеку монастиря Василянського, висилаючи з них всякі старі книги, рукописи і грамоти в Росію; 2) ... вже від 1843-ого року словом і ділом супротивлявся розвоєві малорускої літератури в Галичині і тим способом розбудженого духа народного наново приспав; 3) ... в своїх письмах [листах до М. Погодіна, як ось від 26 жовтня/7 листопада 1856 р.⁶ – *Є. Н.*] загал нашого священства представляв із сторони некорисної, хотия до року 1860 справи рускі виключно лиш на священниках стояли»⁷. Цю об'єктивну характеристику Зубрицького з україноцентричної перспективи Франко поклав в основу оцінки його ролі в історії українського культурного відродження в Галичині.

В огляді річника «Зоря» за 1888 р. серед «цінних матеріалів», що їх подав історик, етнограф і фольклорист Михайло Зубрицький (далекий родич), Франко відзначив допис «Михайло Максимович і Денис Зубрицкий» (№ 6)⁸.

Питання про належність Д. Зубрицького до українського письменства (у широкому значенні: всі писані тексти, а не лише літературні) Франко розв'язував не завжди однаково. У рецензії (Зоря. 1885. № 19. 1/13.X) на нарис Олександра Кониського «Zarysy ruchu literackiego Rusinów», опублікований анонімно (Ateneum. 1885. Т. 3. № 6–8), закинув авторові, що той Зубрицького «несправедливо називає руським писателем, хоч Зубрицький писав зразу по-польськи і по-німецьки, а опісля по-російськи, але по-руськи ніколи»⁹. Згодом, розуміючи під українським письменством також тексти, писані іншими мовами, Франко залічував Зубрицького до діячів української науки в Галичині, попри те, що той не писав своїх праць українською мовою і до того ж мав москвофільські погляди. У «Плані викладів історії літератури руської», складеному орієнтовно в листопаді 1894 – на початку березня 1895 р. (першодрук 1958 р.), Франко окремим пунктом поставив огляд доробку галицьких істориків, зосібна Зубрицького¹⁰, а в спеціальному курсі «Южноруська етнографія» серед перших збірок етнографічних матеріалів у Галичині мав намір розглянути

⁴ [Партицький О.] Письма русских галичанъ до Михайла Петровича Погодина в лѣтахъ 1836–1861. Денисъ Ивановичъ Зубрицкій. *Зоря*. 1880. № 22. С. 291.

⁵ Там само. № 18. С. 245.

⁶ Письма к М. П. Погодину из славянских земель (1835–1861): в 3-х вып. / с предисл. и прим. Н. Попова. Москва, 1880. Вып. 3. С. 603–604.

⁷ [Партицький О.] Письма русских галичанъ... *Зоря*. 1880. № 22. С. 291.

⁸ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 441.

⁹ Там само. 1980. Т. 26. С. 354.

¹⁰ Там само. Т. 41. С. 30.

також першопублікацію Зубрицького¹¹: «По рукописним збіркам я покажу, як інтерес до народних пісень у нас змагався ще від кінця XVIII віку, поки перші зразки їх не напечатав Зубрицький в Мауєровім “*Pielgrzymie Lwowskim*” 1822 р.»¹². Календар «*Pielgrzym Lwowski*» («Львівський пілігрим») на 1823 р. (річник 2) вийшов (певно, 1822 р., хоча на останній сторінці його датовано: «*We Lwowie, 1823*») за редакції Йозефа Маусса (Mauss), доктора філософії та професора загальної історії філософського факультету Львівського університету. В опублікованій раніше Франковії праці «*Szkice z dziejów literatury rusińskiej w Galicji*» («Нариси історії української літератури в Галичині») (варшавський журнал: *Głos*. 1888. № 2, 4, 5, 12) він фігурує як Маврс¹³ (в оригіналі першодруку: Maurs).

Франко про Зубрицького як фольклориста. На початку наукового шляху увагу Зубрицького привернула усна народна творчість: у львівському календарі-альманасу на 1823 р. «*Pielgrzym Lwowski, czyli według nadpoziomu Lwowskiego ułożony Kalendarz na rok po narodzeniu Chrystusa 1823*» (Львів, 1823) він опублікував невеличку статтю польською мовою «*O śpiewach ludu pospolitego (Przez Dyonyzego Zubrzyckiego)*» («Про спів простого люду») ¹⁴, у тексті якої подав українською мовою латинськими буквами (за польським алфавітом) зразки двох українських народних любовних пісень – сумної («Шумит, шумит дубровонька») та веселої («Юж три дні і три неділи») ¹⁵. Популярна стаття Зубрицького була однією з перших фольклористичних публікацій у Галичині про народну словесність і давала поштовх до її дальшого освоєння. Оскільки календар-альманас виходив паралельно двома окремими (за змістом майже однаковими) випусками – німецькою (друкувався готичним шрифтом) і польською мовами, то в німецькому відповіднику «*Der Pilger von Lemberg, ein neuer, nach dem Horizonte von Lemberg eingerichteter Almanach, auf das Jahr nach Christi Geburt 1823*» (Lemberg, 1823) було вміщено переклад статті Зубрицького під назвою «*Über galizische Volkslieder (Von dem Herrn Dionysius Zubrzycki)*» («Про галицькі народні пісні») ¹⁶. Тексти пісень наведено лише в польському випуску ¹⁷.

Франко побіжно згадав статтю Зубрицького у праці «*Szkice z dziejów literatury rusińskiej w Galicji*», де зазначив, що під впливом польського романтизму, зокрема З. Доленги-Ходаковського, «в Галичині теж кинулися збирати народні пісні, перекази, прислів'я, пам'ятки старовини. Порушив цю справу Гюттнер, професор Львівського університету, в календарі на 1823 р. під назвою “*Der Pilger von Lemberg*”»,

¹¹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. ... С. 33.

¹² Там само. С. 63.

¹³ Там само. 1908. Т. 27. С. 145.

¹⁴ *O śpiewach ludu pospolitego (Przez Dyonyzego Zubrzyckiego). Pielgrzym Lwowski, czyli według nadpoziomu Lwowskiego ułożony Kalendarz na rok po narodzeniu Chrystusa 1823*. Lwów, 1823. S. 49–50.

¹⁵ *Ibid.* S. 49.

¹⁶ *Über galizische Volkslieder (Von dem Herrn Dionysius Zubrzycki). Der Pilger von Lemberg, ein neuer, nach dem Horizonte von Lemberg eingerichteter Almanach, auf das Jahr nach Christi Geburt 1823*. Lemberg, 1823. S. 44–45.

¹⁷ Див.: Зубрицький Д. Про спів простого люду / пер. і передм. І. Довгалюк. *Етномузика*. Львів, 2014. № 10: Збірка статей та матеріалів, присвячена пам'яті Юрія Сливинського. С. 117–127.

в наступному році в календарі “Pielgrzym Lwowski” вміщено кілька українських [в оригіналі першодруку: rusińskich – *Є. Н.*] пісень з німецьким перекладом Поля фон Поленбурга [в оригіналі першодруку: Pohla von Pohlenburga – *Є. Н.*], батька Вікентія Поля, а також статтю Дениса Зубрицького про значення народних пісень»¹⁸. З цього повідомлення видно, що Франко не мав чіткого уявлення про паралельні польські та німецькі випуски двомовного календаря-альманаху «Der Pilger von Lemberg» = «Pielgrzym Lwowski» (вийшло всього два річники – на 1822 і на 1823 рр.). Щоправда, у Франковій бібліотеці в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі – ІЛ) зберігається примірник німецького випуску «Der Pilger von Lemberg» на 1823 р.¹⁹, але невідомо, коли письменник набув його.

Публікація засновника і видавця календаря-альманаху Карла Йозефа фон Гюттнера (Hüttner, 1793–16.03.1822) під назвою «Volkslieder» («Народні пісні») (пол. «Śpiewy Ludu» – «Народні співи») з’явилася насправді в першому річнику – на 1822 р. Вона складалася зі вступної статті, чотирьох народних пісень із мелодіями та коментарів до них. Із пісень – дві польські (краков’як і мазурка) і дві «русняцькі», тобто українські (думка й шумка): «Пісня про Гриця» («Не ходи, Грицю, на вечерниці...») і «Козак і дзюба» («Козак коня напував, дзюба воду брала...»). Саме їх перекладено німецькою мовою із зазначенням: Переклад Фр. К. Саломона; у коментарі Гюттнера розкрито ініціали: Франц Карл Саломон²⁰. Натомість Франко приписував переклади українських народних пісень Францішеку (Францові) Ксаверію Полю (1750–25.03.1823), який 1815 р. отримав шляхетство з прізвиськом фон Полленбург й останні роки життя працював суддею у шляхетському суді Львова (Franciszek Ksawery Poll von Pollenburg, первісне пруське Pohl). Його син – польський поет Вінцентій Поль (Поль, 1807–1872). Насправді Франц Ксаверій Поль переклав німецькою мовою лише статтю Зубрицького «Über galizische Volkslieder», але без самих пісень; переклад підписано на сторінці 45: P. v. P. (тобто Poll von Pollenburg).

На редактора «Львівського Пілігрима» Гюттнера, «який у своєму виданні не лише подав змістовну розвідку з кількома пісеньками та відповідними мелодіями, а й, понад те, старався їх перекласти німецькою мовою», покликався Зубрицький у статті «O śpiewach ludu polskiego»²¹.

У рецензії (Кіевская Старина (далі – КС). 1888. Т. 21. № 5; підп. Мирон) на перші три випуски покажчика Івана (сина Еміліяна) Левицького «Галицко-русская библиография XIX столетия с увзгляднением изданий, появившихся в Угорщине и Буковине (1801–1886 рр.)» (Львовь, 1887. Вып. 1, 2; 1888. Вып. 3) Франко подав ширшу (хоча й не цілковито прояснену та не зовсім точну) інформацію про публікації Гюттнера і Зубрицького: «В том же году [1822 – *Є. Н.*] во Львове профессор университета немец Гюттнер указывает на значение народных песен, а в следующем году в календаре-альманахе “Der Pilger von Lemberg” печатает более обстоятельную заметку о

¹⁸ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 27. С. 145.

¹⁹ Бібліотека Івана Франка: наук. опис: у 4-х т. / наук. кер. проекту Г. Бурлака. Київ, 2015. Т. 2. С. 555. № 2498.

²⁰ Див.: Довгалюк І. Перша публікація народних мелодій у Галичині. С. 93–101; Гюттнер К. Й., фон. Народні пісні / пер. з нім. та комент. А. Вовчака. *Етномузика*. Львів, 2013. № 9. С. 102–121.

²¹ O śpiewach ludu polskiego (Przez Dyonizego Zubrzyckiego). S. 49.

малорусских песнях народных будущий историк Галицко-русского княжества Денис Зубрицкий, присоединяя к этому текст двух песен, которые тут же переводятся и на язык немецкий»²². У німецькій версії календаря-альманаху пісень не подано.

Пізніше в «Огляді праць над етнографією Галичини XIX ст.» (написана 1900 р., першодрук 1928 р.) Франко також навів неточну інформацію: «В р. 1822 в календарі “Der Pilger von Lemberg” русин Зубрицький звертає увагу на красу і важність руських народних пісень і подає текст одної – інтересно, що не щиронародної, а власне дво-рацької, яку Pohl, батько польського поета W. Pola, перекладає на німецьку мову»²³. Очевидно, Франко мав на увазі жартівливу, навіть дещо фривольну пісню «Юж три дні і три неділі», уміщену насправді в польській версії календаря на 1823 р.

Франко опублікував 8 листів Зубрицького до Вацлава Ганки 1844–1846 рр. (перший – німецькою мовою, решта – російською)²⁴. Така загальна назва усієї публікації листів до В. Ганки. У післямові (без окремої назви; до «Зібрання творів») і «Додаткових томів» не ввійшла) Франко зазначив, що одержав ці листи від доктора Й. (Іржі) Полівки, доцента чеського університету в Празі. На запитання Полівки, чи збереглася кореспонденція Зубрицького в його львівському архіві, відповів, що йому про це невідомо²⁵.

Франко про Зубрицького як історика. У працях «Йосиф Шумлянський, последний православный епископ львовский и его «Метрика» (КС. 1891. Т. 33. № 6; Т. 34. № 7; підп. Мирон)²⁶, «Charakterystyka literatury ruskiej XVI–XVIII wieku» («Характеристика української літератури XVI–XVIII століть») (Kwartalnik Historyczny [далі – KwH]. 1892. Т. 6. № 4)²⁷ і «Життя й літературна діяльність Іпатія Потія», яку дослідники датують 1914 р. за змістом (першодрук 1983 р. в «Зібранні творів»)», Франко покликався на книжку Зубрицького «Historyczne badania o drukarniach ruskosłowiańskich w Galicyi» («Історичні дослідження про русько-слов'янські друкарні в Галичині») (Львів, 1836).

У статті польською мовою «Krajoznawstwo galicyjskie» («Галицьке краєзнавство») (Kurjer Lwowski. 1892. 31.VII–14.VIII) Франко зазначив, що, на відміну від «першого і незграбного дослідження» Східної Галичини «німця» (австрійського історика) Йоганна Християна Енгеля «Geschichte von Halitsch und Wladimir bis 1772» («Історія Галича і Володимира до 1772») (Відень, 1792–1793. Т. 1–2), «ту саму тему з

²² Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 27. С. 204–205.

²³ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Київ: Наукова думка, 2011. Т. 54. С. 261.

²⁴ Франко Ів. Из переписки наших литературных и политических деятелей. XI. Листи Д. Зубрицького до В. Ганки. *Житє і Слово* (далі – *ЖіС*). 1895. Т. 4. С. 82–89.

²⁵ Там само. С. 89–90. Архів Зубрицького, зокрема листування, зберігається у Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаніка (Ф. 2. Оп. 1. № 425; Оп. 2. № 501–506; Ф. 4. Оп. 1. № 213, 214, 1136, 1137, 1285, 1363–1365, 1630, 1631; Ф. 9. № 231, 232, 234; Ф. 11. № 4266; див.: Зубрицький, Денис Іванович. *Особисті архівні фонди відділу рукописів*: анотов. покажч. 2-ге випр. і допов. вид. Львів, 1995. С. 83–84; огляд: Ісаєвич Я. Д. І. Зубрицький і його діяльність в галузі спеціальних історичних дисциплін. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1963. № 1. С. 49–53).

²⁶ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1986. Т. 46. Кн. 2. С. 62.

²⁷ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. 2008. Т. 53. С. 339.

²⁸ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1983. Т. 39. С. 518.

більшою ерудицією, але водночас і з більшою антипатією до поляків висвітлив Денис Зубрицький («Історія Галицько-Володимирського князівства»)²⁹. Йдеться про книжку «История древнего Галичско-русского княжества» (Львовъ: Типом и иждивением Института Ставропигианскаго, 1852. Ч. 1, 2; 1855. Ч. 3) – першу працю Зубрицького, яку він написав російською мовою (узятися самому за писання російською Зубрицького спонукало те, що його перекладач і публікатор О. Бодяньський у 1848–1857 рр. був усунений від редагування «Чтений в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских»). Видаючи цю книжку у Львові російською мовою, Зубрицький мав намір ознайомити галицьких українців не лише з місцевою історією князівської доби, а й, «скільки возможно, и с русским языком» (лист до М. Погодіна від 5/17 травня 1852 р.³⁰), тобто ставив собі за мету мовну русифікацію Галичини.

У статті «М. Шашкевич і галицько-руська література» (ЖіС. 1894. Т. 2. Кн. 4) – рецензії на відбитку статті Володимира Коцовського «Пам'яті Маркіяна Шашкевича» (Львів, 1894; така назва в першодруку: Записки НТШ. 1894. Т. 3, а також на с. 1 відбитки; на обкладинці відбитки назва: «Література галицько-руська і М. Шашкевич», цю назву алюзійно обіграно в заголовку статті-рецензії) Франко зауважив, що з «не дуже щасливо дібраних» прикладів «історичних праць Зубрицького» «Шашкевич міг знати тільки одну, видану по-польськи»³¹. Насправді за життя М. Шашкевича польською мовою вийшли у Львові дві історичні праці Зубрицького: «Historyczne badania o drukarniach Rusko-słowiańskich w Galicyi» (1836) і «Rys do historyi Narodu Ruskiego w Galicyi i hierarchii cerkiewnej w temże Królestwie» (1837). У статті Коцовського є лише одна фраза про Зубрицького, без переліку його публікацій: «Гарасевич [Михайло Гарасевич (1763–1836), український історик і церковний діяч – С. Н.] і Зубрицький дуже добре лучать давню нашу руску богословську й історичну літературу з часами новими»³². Згодом В. Щурат припустив, що завдяки зв'язкам свого дядька Захара Авдиківського, члена Ставропигійського інституту, М. Шашкевич мав змогу познайомитись із Зубрицьким, для якого 1834 р. скопіював його працю «Хроніка Ставропигійського братства у Львові», написану польською мовою³³.

У праці польською мовою «Z dziejów synodu brzeskiego 1596» («3 історії Берестейського собору 1596 р.») (КвН. 1895. Т. 9. № 1) Франко докладно зупинився на анонімному полемічному (антиуніатському) творі «Пересторога з'єло потребная на потомные часы православным христіаном...», «один-єдиний список» якого «був власністю львівської Ставропигії». З нього близько 1850 р. Зубрицький «виготовив копію, яку вислав зі своїми зауваженнями» до петербурзької Археографічної Комісії, яка й опублікувала його 1851 р. у четвертому томі видання «Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею» «під назвою, складеною самим Зубрицьким». Ця назва «виражала його погляд на

²⁹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1983. Т. 46. Кн. 2. С. 131.

³⁰ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 587.

³¹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1981. Т. 29. С. 253.

³² Коцовський В. Памяти Маркіяна Шашкевича. Львів, 1894. С. 8.

³³ Щурат В. У Захара Авдиківського. *Неділя*. 1912. № 17. С. 2–3. Список «Хроніки», підписаний копістом М. Шашкевичем, зберігається у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів.

дату і автора цього твору». Франко навів її в польському перекладі³⁴. Назва у першопублікації копії: «Около 1600–1605. Историко-полюемическое исследование о начале и распространении Унии в Литве и Западной Руси и о действиях ее поборников, сочиненное некоторым Львовским священником, бывшим на Брестском соборе, в предостережение православным»³⁵. Далі повідомив, що Антоній Петрушевич, який бачив цей рукопис 1865 р. і переписав із нього «Пересторогу», «свою копію, досконалішу за копію Зубрицького», опублікував у «Временнику» Ставропігійського інституту 1867 р.³⁶ На це К. Студинський у рецензії «Причинки до історії унії. Критичні замітки на розвідку д-ра Івана Франка п[ід] з[аголовком] “Z dziejów Synodu Brzeskiego 1596 r.” ...» (Правда. 1895. Т. 26. Вип. 87) зауважив: «Можу впевнити д-ра Франка, що о. Петрушевич не видав “Перестороги” в “Временнику” за рік 1867, а відпечатав лише одну маленьку частину сего утвору в “Временнику” за рік 1865»³⁷.

Стосовно «чутки, що Зубрицький викрав» цей рукопис і «вислав Погодину до Москви», Франко зазначив: «... о. Петрушевич запевняв мене, що це неправда і що рукопис не вийшов поза Збруч. Але де він тепер – невідомо»³⁸. Про цей Франковий переказ К. Студинський критично відгукнувся у згаданій рецензії: «... чи подібне підношення наших брудів в польських часописах приносить нам честь? Чи написав би так поляк до руської часописи?» Студинський нагадав, що «про крадіжки книжок, сповнені Зубрицьким», писали «Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей российских при Московском университете» (1879), І. Е. Левицький в «Зорі» (1880) (насправді О. Партицький – див. вище), тож «звідси могли цікаві поінформуватися докладно». Тому Студинський зауважив: «Підношення подібно драстичних річий в польських наших працях ми, русини, повинні рішучо вистерігатись». Далі рецензент звернув увагу на те, що Зубрицький помер 4 січня 1862 р., «а ще в 1863 р. [у тексті Франка: 1865³⁹; зв'язано з польським першодруком – С. Н.] рукопись “Перестороги” була, як впевняв д-ра Франка о. Петрушевич, в музею Ставропігії. Сам Зубрицький не міг тому єї забрати з музею і переслати Погодині. Цілий книгозбір Погодина закупила петербурзька царська бібліотека. По совісім і точнім перегляді рукописної колекції Погодина на місці можу впевнити, що рукописи “Перестороги” там нема»⁴⁰. Виявивши під час упорядкування братського архіву рукописний збірник, до якого входив так званий Львівський літопис і список «Перестороги», Зубрицький зберігав його в своїй бібліотеці, яку перед смертю його донька Станіслава Кароліна передала Антонію Петрушевичу, а той 1901 р. подарував

³⁴ Franko I. Z dziejów synodu brzeskiego 1596. *Kwartalnik Historyczny*. 1895. Т. 9. № 1. S. 4. Український переклад: Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 46. Кн. 2. С. 197.

³⁵ Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. СПб., 1851. Т. 4. С. 203 (текст твору – с. 203–236).

³⁶ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 46. Кн. 2. С. 197.

³⁷ Студинський К. Причинки до історії унії. Критичні замітки на розвідку д-ра Івана Франка п. з. «Z dziejów synodu Brzeskiego 1596 r.», поміщ[ену] в «Kwartalnik-у Historycznym», річнику ІХ р. 1895, зошит І, стр. 1–22. Передрук з «Правди». С. 4.

³⁸ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1986. Т. 46. Кн. 2. С. 197.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Студинський К. Причинки до історії унії. С. 20.

Університету св. Володимира в Києві⁴¹. Згодом науково-критичне видання «Перестороги», написаної українською книжною мовою, здійснив М. Возняк у тексті своєї книжки «Письменницька діяльність Івана Борецького на Волині і у Львові» (Львів, 1954). Тепер рукописний збірник з «Пересторогою» зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Далі в тій самій праці Франко висловив міркування щодо дати написання твору та його автора. «Здогад Зубрицького, який відносить» твір «до 1600–1605 рр.», визнав «вдалим, особливо якщо йдеться про термін а quo» (не раніше якого [відбулася подія], лат.), бо найпізніші згадки у творі стосуються 1599 р., зате автор «нічого не знає про смерть князя Острозького, який помер 1606 р.»⁴² (насправді Костянтин Василь Острозький помер у лютому 1608 р.). Про автора «Перестороги» Франко зазначив: «Зубрицький, також, не подаючи мотивів, твердить, що ним був якийсь львівський священник; це твердження приймають без критики пізніші російські історики»⁴³. А Франко доводив, що автором «Перестороги» була «світська людина», і приписував авторство львівському вченому Юрієві Рогатинцю⁴⁴.

Побіч Франкової, висували інші гіпотези щодо авторства твору «Пересторога з'яло потрібная на потомные часы православным христіаном ...» (його датують 1606 р.), але жодної з них не підтверджено⁴⁵. У Нарисі ГУРЛ в розділі «Ставропігійське братство» Франко повторив гіпотезу про те, що автором твору «Пересторога вс'м православним з'яло потрібная», опублікованій «уперве по копії, зробленій Денисом Зубрицьким невідомо з якого, а все-таки недокладного оригіналу», є Юрій Рогатинець, але помилково зазначив, що публікацію здійснив М. Костомаров «у другім томі петербурзького видання «Акты Южной и Западной России»⁴⁶. Костомаров був редактором 1–9-го, 12-го і 13-го томів 15-томного видання «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею» (СПб., 1863–1892), а перші 4 томи 5-томного видання «Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею» (СПб., 1846–1853) вийшли за загальної редакції Івана Григоровича.

У «ювілейній сільветці» «О[тець] Антін Петрушевич» (Літературно-Науковий вістник [далі – ЛНВ]. 1901. Т. 13. Кн. 3) Франко висловив припущення про наукову залежність цього діяча від Зубрицького: «Великий вплив мав на нього перший історик Галицької Русі Денис Зубрицький. А. Петрушевич познайомився з ним ще будучи на університеті. Певно, під його впливом і за його порадою він задумав присвятити свої сили історії і філології і почав збирати матеріали для великої праці, що повинна була вияснити історію Галицької Русі»⁴⁷; «Від р. 1848 Петрушевич виступає у нас як історик і лагодиться повести дальше діло, розпочате Д. Зубрицьким. Певне

⁴¹ Мицько І. Денис Іванович із Зубриці Зубрицький. С. 32, 56.

⁴² Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 46. Кн. 2. С. 215.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само. С. 216–219.

⁴⁵ Поплавська Н. Полемічна проза. *Історія української літератури*: у 12-ти т. Київ: Наукова думка, 2014. Т. 2. С. 126.

⁴⁶ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 231.

⁴⁷ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 54. С. 283.

під проводом Зубрицького повстає у нього план написати історію Галицької Руси в зв'язку з історією суміжних країв⁴⁸.

У рецензії (ЛНВ. 1906. Т. 34. Кн. 6) на книжку «Твори» Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николая Устияновича й Антона Могильницького (Львів, 1906) Франко зауважив, що «зверхне сполонізування не перепиняло» Зубрицькому написати «у крайньо руським сепаратичнім дусі» «Rys dziejów Narodu Ruskiego»⁴⁹ – ідеться про «Rys do historyi Narodu Ruskiego w Galicyi i hierarchii cerkiewnej w temże Królestwie. Zesz. 1: Od zaprowadzenia Chrześcijaństwa aż do opanowania Rusi Czerwonej przez Kazimierza Wielkiego od r. 988 do r. 1340» («Нарис історії руського народу в Галичині і церковної єрархії в цьому королівстві. Книжка перша. Від запровадження християнства на Русі аж до запанування на Русі Казимира Великого від року 988 до року 1340») (Львів, 1837). Ця книжка Зубрицького зберігається у Франковій бібліотеці в ІЛ⁵⁰.

У Нарисі ІУРЛ в розділі «50-ті роки в Галичині» поруч поставлені «два галицько-руські письменники, що, хоч не фахові, здобули собі славу істориків», – Д. Зубрицький і А. Петрушевич. «Зубрицький, зразу дрібний поміщик Сяницького пов. з польським шляхетським вихованням, зацікавився в 20-тих роках руськими народними піснями, а в 30-тих роках перейшов до історичних студій. Писав зразу по-польськи»⁵¹ – і Франко назвав дві праці: «Rys historyi Narodu Ruskiego», 1836 р. (точніша назва: «Rys do historyi Narodu Ruskiego...»), видано насправді 1837 р.) і «Historya miasta Lwowa», 1841 р. (точніша назва: «Kronika miasta Lwowa» – «Хроніка міста Львова», видано у Львові насправді 1844 р.). На думку Франка, ця хроніка – «перший у руській історіографії твір, опертий в значній частині на архівних студіях»⁵². За біографічними відомостями, що їх подав Я. Головацький, Д. Зубрицький написав її завдяки тому, що Львівський магістрат залучив його в 1843–1844 рр. до розгляду й упорядкування міського архіву⁵³, хоча Д. Зубрицький у листі до М. Погодіна вже від 26 лютого/10 березня 1841 р. повідомляв, що завершив цю «хроніку» «сеї недели», а працював над нею чотири роки – три збирав матеріали, а ще цілий рік обробляв їх, притому до «обработки этого творения» його заохочував шеф львівської поліції Леопольд Захер (батько письменника Леопольда фон Захер-Мазоха; книжка вийшла з присвятою Л. Захеру)⁵⁴. Насправді Зубрицький упорядковував міський архів на прохання Львівського магістрату в 1838–1839 рр.⁵⁵. У листі до М. Драгоманова від початку січня 1881 р. Франко обіцяв вислати йому книжку «Kronika miasta Lwowa» Зубрицького «з нашої бібліотеки, так як в книгарнях сеї книжки нема»⁵⁶, а в листі від

⁴⁸ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 54. С. 290.

⁴⁹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1982. Т. 37. С. 115.

⁵⁰ Бібліотека Івана Франка. 2010. Т. 1. С. 148–149. № 420/3; також № 4078.

⁵¹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 296.

⁵² Там само. С. 297.

⁵³ [Головацький Я.] Денись Зубрицькій: (Некрологъ). *Слово*. 1862. № 10. С. 38; [Партицький О.] Письма рускихъ галичанъ... № 18. С. 244.

⁵⁴ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 551–552.

⁵⁵ Ісаєвич Я. Д. І. Зубрицький і його діяльність... С. 50.

⁵⁶ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1986. Т. 48. С. 264.

29 січня 1881 р. упевнювався, чи він її отримав⁵⁷. На цю книжку, яка охоплює період від 1340 до 1782 р., Франко кілька разів покликався і цитував її у праці «Хмельниччина 1648–1649 років у сучасних віршах»⁵⁸.

Далі в Нарисі ІУРЛ згадано, що «в 50-тих роках Зубрицький написав і опублікував тритомову “Історію Галицко-руського княжества” язиком, зближеним до російського, і “Історію Ставропигийского братства”, оперту на архівних документах того братства»⁵⁹. Йшлося про «Історію древнего Галичско-руського княжества». Під працею «История Ставропигийского братства» Франко мав на увазі, певно, книжку «Летопись Львовского Ставропигиального братства, по древним документам составленная» (СПб., 1850; першодрук: Журнал Министерства народного просвещения. 1849. Часть 62). На «Летопись Львовского братства» Зубрицького Франко покликався у праці «Іван Вишенський і його твори» (Львів, 1895)⁶⁰.

У Нарисі ІУРЛ Франко також згадав, що в «першій річнику» свого журналу «Семейная Библиотека» (1855) Северин Шехович опублікував статтю Андрія Дешка «О Карпатской Руси» «з увагами Дениса Зубрицького, яку ще півстоліття пізніше уважала відповідним передрукувати “Киевская старина”»⁶¹. У стислому передньому слові (без назви) Зубрицький зазначив, що стаття передруковується з літературного альманаху «Киевлянин» (Москва, 1850. Кн. 3) з примітками М. Максимовича, до яких він додав свої примітки (Семейная Библиотека. 1855. Ч. 1. Кн. 2. С. 210–211)⁶². У редакторській примітці до публікації цієї статті в КС: «О Карпатской Руси (Краткий этюд Андрея П. Дешка)» – сказано, що стаття не передруковується, а подається за автографом⁶³.

У Нарисі ІУРЛ Франко констатував, що у львівській москвофільській газеті «Слово» 1886 р. Я. Головацький оприлюднив «статтю в обороні пам’яті Зубрицького»⁶⁴. Йшлося про статтю «Несколько слов в защиту дорогой памяти Дениса Ивановича Зубрицкого» з передмовою Я. Головацького та публікацією листів Зубрицького до нього російською і польською мовами 1847–1848 рр. (Слово. 1886. № 111/112. 25.X/6. XI; № 113. 29.X/10.XI; № 114. 1/11.XI; підп. Я. Г.).

З’ясовуючи етнічні межі розселення українського народу, Франко у праці «Причинки до історії України-Русі» (Львів, 1912) спирався на книжку Зубрицького «Критико-историческая повесть временных лет Червонной, или Галицкой Руси» (Москва, 1845), у якій ідеться про поширення в XI–XIV ст. церковнослов’янського богослужіння до передмістя Кракова (церква Святого Хреста в Казимірі) й «руські землі, положені між ріками Дунайцем, Віслою, Сяном, Вислоком та угорською границею, заселені русинами грецького обряду»⁶⁵. «Критико-историческая повесть...» була

⁵⁷ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1986. Т. 48. С. 268.

⁵⁸ Там само. 1981. Т. 31. С. 226, 240–241, 244.

⁵⁹ Там само. Т. 41. С. 297.

⁶⁰ Там само. 1981. Т. 30. С. 132.

⁶¹ Там само. Т. 41. С. 323.

⁶² Зубрицький Денис. [Предисловіє]. *Семейная Библиотека*. 1855. Ч. 1. Кн. 2. С. 210–211.

⁶³ О Карпатской Руси (Краткий этюд Андрея П. Дешка). *Киевская Старина*. 1887. Т. 19. Кн. 11. С. 537.

⁶⁴ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 413.

⁶⁵ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1986. Т. 47. С. 440.

російським перекладом книжки «Rys do historyi Narodu Ruskiego w Galicyi...», що його зробив і видав із власною передмовою О. Бодянський. У Франковій бібліотеці в ІЛ зберігається книжечка Зубрицького польською мовою «Granice między ruskim i polskim narodem w Galicyi» («Межі між руським і польським народом у Галичині») (Lwów: W drukarni Instytutu Stauroripigijańskiego, 1849) з підкресленням на С. 30⁶⁶. Цю працю Зубрицький написав у відповідь на порушене в Галичині 1849 р. питання про її поділ на українську та польську частини.

Франко про москвофільство Зубрицького. У рецензії (ЖіС. 1895. Т. 4. Кн. 6) на книжку Юліана Бачинського «Україна irredenta (по поводу еміграції): Суспільно-політичний скіц» (Львів, 1895) Франко протиставив своє демократичне покоління пізніх «сімдесятичників» шляхетській свідомості Зубрицького: «... коли ще по 1848 році Зубрицький з погордою писав про язик пастухов, до котрого він не хоче знижувати своїх благородних уст, то молоді українці 70-тих років признали власне тих пастухов, т. є. мужиків, головною основою нації, прокламували голосно думку, що і язик, література і цивілізація не на що, а на те, щоб служити тим пастухам, допомогти їм здобути собі свобідне людське життя на рівні з другими людьми...»⁶⁷. До того ж Франко зауважив, що «ані у Зубрицького, ані у Головацького [Я. Головацького – С. Н.], ані загалом ні у кого з русинів до 1848 р. ми не находимо нічого, що би можна назвати виразною суспільно-політичною програмою...»⁶⁸. Ужитий у Франка вислів «язик пастухов», згодом, був алюзією на заувагу Зубрицького в книжці «История древнего Галичско-русского княжества» про те, що «образец древнерусского письменного языка десятого столетия» у тексті договору князя Ігоря з греками (від 20 квітня 945 р.) – «это не есть болтовня какого-либо простолюдина пасечника Грицка, ниже пастуха Панька»⁶⁹ (образливі натяки на оповідачів – Квітчиного Грицька Основ'яненка і Гоголевого пасічника Рудого Панька).

У нарисі «Іван Гушалевиц» (ЛНВ. 1903. Т. 23. Кн. 8, 9; Т. 24. Кн. 11), зазначивши, що на зламі 1850–1860-х років «москвофільство було ... пануючим напрямом чи, радше, пануючим настроєм галицьких русинів», Франко вирізнив його «відтінки: від чорно-жовтих рутенців, клерикально-урядових святоюрців, аж до радикально-москвофільської групи Зубрицького» і слушно наголосив, що в них «усіх серця хилилися до Росії»⁷⁰. Цей Франків акцент щодо дійсної орієнтації галицьких москвофілів – на реальну Росію, а не на міфічний «руський» світ – влучно розкриває їхню реакційну ідеологічну та політичну суть і нині зберігає актуальність для адекватного розуміння антиукраїнської налаштованості москвофільства. Галицькі москвофіли вже у 1850–1860-х роках не лише робили ставку на великодержавну Росію (власне Великоросію), на обидві російські столиці (Санкт-Петербург і Москву) і, звичайно ж, на Російську імперію, а й воліли бачити весь інший східнослов'янський («руський») світ (властиво, український та білоруський) цілковито зросійщеним (тобто з пануванням російської літературної мови, культури й імперської влади).

⁶⁶ Бібліотека Івана Франка. 2015. Т. 2. С. 368–369. № 1964/5.

⁶⁷ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 53. С. 544.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Зубрицький Д. История древняго Галичско-руссаго княжества. Львовъ, 1852. Ч. 1. С. 141.

⁷⁰ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1982. Т. 35. С. 56.

У розвідці «Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріали» (Записки НТШ. 1902. Т. 50. Кн. 6) Франко, розглядаючи українську культурологію крізь призму західної, зазначив, що «характеристика Зубрицького в не друкованій досі часті праці» О. Терлецького «хоч здалека» нагадувала «Тенові характеристики»⁷¹, тобто французького естетика-позитивіста Іполита Тена. Цю частину дослідження Терлецького Франко невдовзі опублікував під назвою «Галицько-руське письменство 1848–1865 рр. Уваги і спомини» (ЛНВ. 1903. Кн. 6–12)⁷². Також вийшло окреме видання: Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції⁷³. Згодом у праці «Стара Русь» (ЛНВ. 1906. Т. 34–36) Франко продовжив це спостереження над Терлецьким, зазначивши, що, бажаючи вникнути в душу, зрозуміти почуття й інтенції старої генерації «киторів і благодітелів» Галицької Русі 1850-х років, «ледве одного Дениса Зубрицького здужав він загалом розкусити, та й то не у всій величі його морального каліцтва»⁷⁴.

У нарисі «Южнорусская литература» (Энциклопедический словарь. 1904. Т. 41) Франко позитивно оцінив діяльність Зубрицького як історика й негативно – як носія консервативних (феодально-монархічних) і москвофільських поглядів: «Бродившая уже кое-где и ранее идея о том, не лучше ли вместо разработки местного элемента в письменности и науке пользоваться готовыми письменностью, просвещением, наукой – великорусскими, в 50-х годах захватывает значительную часть галицкорусской интеллигенции и делается надолго тормозом её развития... Среди галицкорусских писателей выдвигается на первый план Дионисий Зубрицкий, по своим воззрениям и традициям шляхтич-крепостник, приверженец абсолютизма и бюрократического шаблона, впрочем человек начитанный, заслуженный историк, писавший сначала по-польски (Rys do historyi Narodu Ruskiego, Kronika miasta Lwowa, Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi), но потом, со времени своего знакомства с Погодиным, сделавшийся проповедником общерусского единства»⁷⁵. Провідну роль Зубрицького в об'єднанні молоді галицько-української інтелігенції Франко попервах значно перебільшував: «Вокруг Зубрицкого группируются в 50-х годах все молодые силы галицких русинов; его влияние сказывается в постепенном отдалении этих сил от местных интересов, от местного наречия, которое Зубрицкий презрительно называл говором пастухов»⁷⁶. У листі до Погодіна від 9/21 квітня 1858 р. сам Зубрицький нарікав: «Мы с Гловацким [Я. Головацьким – Є. Н.] были слабые двигатели, и кроме нас три-четыре молодых человек, которые, увидев много препятствий, а мало хлеба, оставили бесполезное опасное ремесло»⁷⁷.

⁷¹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. 1982. Т. 33. С. 366.

⁷² Про Зубрицького див.: Літературно-Науковий Вістник. 1903. Т. 23. Кн. 8. С. 82–93.

⁷³ Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції. Недокінчена праця / Львів: Видане редакції Літературно-Наукового Вістника, 1903. 146 с.

⁷⁴ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 37. С. 79.

⁷⁵ Там само. Т. 41. С. 130–131.

⁷⁶ Там само. С. 131.

⁷⁷ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 608.

Думку про гуртування галицької молоді навколо Зубрицького Франко взяв од Терлецького, але той мовив, по-перше, про неочікувано значну кількість колишніх учасників Шашкевичевого гуртка («Сумний се факт, що велика частина колишнього Шашкевичевого кружка в 50-тих роках почала приставати до Зубрицького і його ненародних стремлінь»), та й то з них називав лише Я. Головацького⁷⁸, а загалом писав не про численні молоді сили, а про невелику групу молодих невдах: «... з початком 50-тих років» Зубрицький «став поволи осередком, коло якого збиралась і кристалізувалася нова громадка людей з подібними, як він, поглядами на нарід і мужика»⁷⁹; «... доволі зізольований донедавна ... Зубрицький побачив коло себе невелику громадку людей, зломаних вправді, прибитих і нездібних уже до ніякого енергійного діла, але зате тим покірніших і служніщих»⁸⁰. Такого висновку Терлецький дійшов на основі характеристики, що її в листі до Погодіна від 7/19 червня 1856 р. Зубрицький дав С. Шеховичу («ненадежный молодой человек»), хоча й перекладав на нього, з остороги за свою репутацію в австрійській владі, редагування журналу «Семейная Библиотека»: «... небрежно было бы человеку, имеющему состояние или чин, выставляться на неудовольствие, а может быть, и гонение, такому же, как Шихович, вертопраху, все равно – а нам хочется иметь журналец»⁸¹. Згодом К. Студинський окреслив коло тих галичан, які, за його здогадом, у 1850-х роках зазнали москвофільського впливу Зубрицького: І. Гушалевиц, І. Головацький, Б. Дідицький, Я. Головацький, М. Малиновський, І. Здерковський, С. Шехович⁸².

У Нарисі ІУРЛ Зубрицького в підсумку схарактеризовано так: «Прихильник аристократичних поглядів, він був батьком доктрини про єдність усього руського народу, і на галицько-руське наріччя дивився з погордою, як на “язык пастухов”, нездібний до вищого духового розвою»⁸³.

У пізній статті «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» (Записки НТШ. 1913. Т. 114–116) Франко став на захист Зубрицького, якого Евсебій Черкавський, громадсько-політичний та освітній діяч, у «губерніальному звіті» («Bericht des galiz. Statthaltereii – Präsidiums vom 27 April 1859 an die oberste Polizeibehörde in Wien») («Звіт президії Галицького крайового намісництва від 27 квітня 1859 р. Головні поліційній управі у Відні») викривав у русофільстві. Франко назвав «глупим» його «закид проти історії галицького-руського княжества, написаної Денисом Зубрицьким, у якій буцімто “mit Wehmut und Sehnsucht gedacht wird” [обмірковується з сумом і журбою (нім.) – Є. Н.] про зміну відносин у Галичині, а росіянам віддається великі похвали за їх побожність»⁸⁴. За Франковими словами, автор цієї політичної інсинуації «виявляє елементарне нерозуміння історичного представлення та історичної критики і притім бажає відгадати думки там, де нема виразних слів. Тут же він закидає Ставропігійському інституту, і

⁷⁸ Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848–1865 pp. ... С. 60.

⁷⁹ Там само. С. 59.

⁸⁰ Там само. С. 61.

⁸¹ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 596.

⁸² Студинський К. Передмова. *Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850–62*. Львів, 1905. С. XLIX–L, LII–LX, LXV, LXXV.

⁸³ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 41. С. 297.

⁸⁴ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 47. С. 606.

що прийняв на себе розпродаж тої книжки, і зазначує з задоволенням, що губернія відмовила їй на те дозволу»⁸⁵.

Проблема впливу Погодіна на Зубрицького. Михайло Погодін уперше відвідав Львів 1835 р., але тоді ще не познайомився із Зубрицьким, а зустрівся з ним під час другого приїзду – влітку 1842 р.⁸⁶. Від 8/20 серпня 1839 р. до кінця життя Зубрицький листувався з Погодіним, був його однодумцем, вважаючи «карпаторосів» і росіян різними гілками єдиного давньоруського народу. Лист до Погодіна від 7/19 червня 1856 р. Зубрицький підписав: «Д. И. Зубрицкий. Атаман Погодинской колонии в Галиции»⁸⁷. Натомість у листуванні зі словенським мовознавцем і славістом Єрне-ем Бартолом Копітаром Зубрицький, видаючи себе за «дійсного католика», в низці наукових і церковних питань був нещирим, як показав на конкретних прикладах К. Студинський, зауваживши: «В Зубрицького, очевидно, було дві душі: католицька для католика Копітара, а православна для православного Погодіна»⁸⁸.

Судячи з опублікованих листів Зубрицького до Погодіна, він добре володів російською мовою і вправно писав нею, намагаючись «по возможности избегать и хохлацизм, и полонизм» (лист до Погодіна від 1/13 червня 1851 р.⁸⁹). Певно, у 1809–1861 рр. ніхто з галицьких українців не опанував російської мови на такому високому рівні, як Зубрицький. Українську мову він зневажливо трактував як «польско-хохлацкое платье»⁹⁰, «мужицко-польско-русское наречие» (лист від 5/17 травня 1852 р.)⁹¹, «польско-хохлацкое наречие», «хохлацкое наречие»; церковнослов'янську мову вважав застарілою і не приймав штучного язичія (лист від 9/21 квітня 1858 р.)⁹². У листі від 7/19 грудня 1858 р. Зубрицький схвально відгукнувся про фольклорно-збирацьку діяльність П. Куліша, проте з великодержавного російського погляду осудив його книжечку «ГраMATка» (СПб., 1857), яку хибно сприйняв не як буквар, а як граматику української мови: «В одной Руси две русские грамматики, следовательно – два языка, две литературы, два народа и, конечно, две державы... Пусть болтает простолудин, как его мать учила, а язык словесности должен быть один в целом народе... Полезнее бы было обучать своих земляков, сколько возможно, великорусскому языку»⁹³.

За спостереженням української греко-католицької діячки, учительки й історикіні в Галичині Евстахії Тишинської (1872–1944), польські й українські історики приписують «велике значення» впливові Погодіна на «відроджене Галицької Русі», але одні – в додатному сенсі, інші – у від'ємному. На думку одних – О. Огоновського,

⁸⁵ Там само. С. 606–607.

⁸⁶ Тишинська Е. Погодін і Зубрицький. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1912. Т. 110. Кн. 4. С. 104–106.

⁸⁷ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 598.

⁸⁸ Студинський К. Копітар і Зубрицький. [Додаток]: Листи Дениса Зубрицького до Вартоломея Копітара. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1918. Т. 125. С. 123.

⁸⁹ Письма к М. П. Погодину из славянских земель. Вып. 3. С. 586.

⁹⁰ Там само.

⁹¹ Там само. С. 587–588.

⁹² Там само. С. 608.

⁹³ Там само. С. 612–614.

О. Барвінського, О. Терлецького, К. Студинського, польських істориків Г. Богданського та Ю. Краєвського⁹⁴, – «Погодін прибув до Галичини, післаний російським правительством, щоби переконати галицьких русинів про єдність народу і мови російської та української, а через се позискати їх для Росії... Орудем тої роботи Погодіна був історик Галичини Зубрицький...»⁹⁵. На думку інших – Я. Головацького, М. Драгоманова, Ф. Свистуна, І. Свенціцького⁹⁶, – «діяльність Погодіна в Галичині не лише що не була шкідливою, але – противно – корисною, як для розбудження народної свідомости, так і умового руху Галицької Руси. Погодін тим, що дав імпульс галицьким русинам до дослідів на поли рідної історії, мови, до збирання старинних пам'яток, достарчаючи їм нових видань історичних і ознайомлюючи їх з умовим рухом в Росії взагалі і з літературою українською зосібна, причинився не лиш до розбудження умового руху, але і народної свідомости Галицької Руси»⁹⁷. Проміжне становище в оцінці діяльності Зубрицького займав В. Коцовський⁹⁸.

Евстахія Тишинська твердила, що перший погляд поділяв Франко, але при цьому цитувала (у власному українському перекладі) висловлювання про вплив на Зубрицького «панславистів з Москви», передусім Погодіна, які схилили його та І. Головацького «до своїх ідей про єдність народа і мови великоросійської і галицької і дораджували змагати до присвоєння собі літературної мови російської»⁹⁹, з анонімної статті польською мовою «Zarysy ruchu literackiego Rusinów»¹⁰⁰, яка належить О. Кониському.

Натомість зрілий Франко не вважав вплив Погодіна на Зубрицького буквальною і вирішальним, та й взагалі піддав сумніву поширену думку про зумисний русифікаторський вплив цього російського історика й письменника на галичан. У статті «Літературне відродження полудневої Русі і Ян Коллар» (Jan Kollár. 1793–1852: sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce «slavy dcery» na oslavu jeho stoletých narozenin. Ve Vídni, 1893) зазначив, що Зубрицький, «познайомившись 1838 р. [насправді 1842 р. – С. Н.] з М. Погодіним, по-своєму, а властиво зовсім по-шляхетськи, зрозумів його ідеї о слов'янській взаємності як конечність зректися своєї народності, мови і традицій і зіллятися водно з якою-небудь пануючою: у Зубрицького такою пануючою народністю була зразу польська, а потім російська»¹⁰¹.

У праці «Стара Русь» Франко з'ясував справжню роль Зубрицького та Погодіна в пропаганді москвофільства у Галичині, переглядаючи усталені погляди на цю проблему (зокрема свої, висловлені у статті «Южнорусская литература», 1904 р.): «Спеціально ж щодо історії 50-их років залюбки звалювано головну вину на Дениса Зубрицького і на згрупувану довкола нього “Погодинську колонію”, хоча сформування і розцвіт тої “колонії” припадає ще на 40-ві роки, а в політиці 50-их років Зубрицький, старий і німецький чоловік, зайнятий надто кабінетовою науковою працею, не

⁹⁴ Тишинська Е. Погодін і Зубрицький. С. 108–110.

⁹⁵ Там само. С. 107.

⁹⁶ Там само. С. 110–112.

⁹⁷ Там само. С. 107.

⁹⁸ Там само. С. 110.

⁹⁹ Там само. С. 108.

¹⁰⁰ Варшавський журнал: Ateneum. 1885. Т. 3. № 8. С. 339.

¹⁰¹ Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. Т. 29. С. 45.

грав майже ніякої ролі»¹⁰². Таких несподіваних висновків Франко дійшов на основі вивчення листів Зубрицького до Погодіна, вміщених у третьому випуску книжки «Письма к М. П. Погодину из славянских земель (1835–1861)» (1880), на яку покликався (вказав рік видання першого випуску: 1879 р.): «Наївністю було би бачити корінь лиха в Погодіні та нібито залежній від нього та готовій працювати по його вказівках галицькій “погодинській колонії” ... найпильніший його кореспондент Денис Зубрицький мовчить від мая 1847 до червня 1851, озивається знов одним листом у маї 1852, дальшим у лютім 1854, а потім живіше листується аж у 1856 р. І власне листи з 1851, 1852 і 1854 р. не мають у собі, крім принагідних політичних рефлексій балакуна Зубрицького, ніякого натяку на жодну практичну політику; Зубрицький усе хорій, клопочеться книжками та своїми науковими працями ... з біографії Погодіна знаємо, що він політичним агентом російського правительства не був ніколи ... в політичну агітацію Погодіна в Галичині в москвофільським дусі в 50-их роках годі нам повірити; в доступнім нам матеріялі нема ані сліду якогось факту, де би Погодін наклонював когось із галичан до якоїсь політичної агітації, вказував які політичні цілі і розвивав якісь плани»¹⁰³. Справді, з листів видно, що Зубрицький не так підпадав під вплив Погодіна, як убачав у ньому однодумця і звирявся йому у своїх москвофільських поглядах. Листів же Погодіна до Зубрицького в його архіві не виявлено. К. Студинський припускав, що обачний Зубрицький їх знищив, бо вони «могли його компромітувати»¹⁰⁴ – треба думати, перед австрійською владою.

Натомість на підставі видання К. Студинського «Кореспонденция Якова Головацького в літах 1850–62» (Львів, 1905) Франко вбачав «сліди ... обдуманих політичних заходів»¹⁰⁵ у листуванні братів Головацьких – Якова та Івана – і «центром того кружка, чи тої конспірації» вважав Я. Головацького¹⁰⁶. Спостерігши з листа редактора урядового часопису «Земскій правительственный Вѣстникъ для Королевства Угорщины» (виходив у Будині в 1850–1859 рр.) москвофіла о. Івана Раковського до Зубрицького з травня 1852 р.¹⁰⁷, що «сам Зубрицький не мав відваги чи охоти жадати» від І. Головацького «змін язикових» у віденському «Вістнику для Русинів Австрійської Держави» («соприближения к чистому русскому языку»), Франко дійшов висновку: «Видно, що він [Зубрицький – Є. Н.] не належав до конспірації, хоча конспіратори вважали його за свого і користувалися його авторитетом»¹⁰⁸. Так, провідну роль у москвофільській агітації 1850-х років Франко відводив не «Погодинській колонії» на чолі з «атаманом» Зубрицьким, а «москвофільській конспірації»¹⁰⁹, у якій тон

¹⁰² Показчик купюр: (до Зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах). Київ: Наукова думка, 2009. С. 193. На жаль, через недогляд у «Показчику купюр» не відновлено розділи V і VI «Старої Русі», опубліковані в книжках 11-й і 12-й ЛНВ (т. 36) за 1906 р.

¹⁰³ Там само. С. 197.

¹⁰⁴ Студинський К. З кореспонденції Дениса Зубрицького. (Рр. 1840–1853) / (Відбитка з XLIII т. Записок Наукового Товариства ім. Шевченка.). Львів, 1901. С. 2.

¹⁰⁵ Показчик купюр. С. 197.

¹⁰⁶ Там само. С. 198.

¹⁰⁷ Студинський К. З кореспонденції Дениса Зубрицького. С. 56.

¹⁰⁸ Показчик купюр. С. 210.

¹⁰⁹ Там само.

задавали Я. та І. Головацькі й до якої належали, судячи з їхнього листування, ще «кілька людей»¹¹⁰ (конкретних осіб Франкові встановити не вдалося, і це підважує його гіпотезу про існування окремого конспіративного гуртка). Своєю суттю така переакцентація була коригуванням висновку, якого раніше дійшов К. Студинський, з тією відмінністю, що Франко вважав Я. Головацького за провідника не «Погодинської колонії», а окремої «москвофільської конспірації»: «З численних зсилок на листи, писані до Якова Головацького, виходить, що Зубрицький, тоді вже старець, давав лише фірму кружкові “Погодинской колонии”, що однак дійсним провідником його був Яков Головацький. Останній нав’язав був широкі зносини не лише в Галичині і Відни, але також між угорськими русинами. Він був немовби центром, серед якого розвивалося жите “Погодинской колонии” і її сторонників»¹¹¹.

Відтак, прийнявши та скоригувавши висновок Студинського, Франко, всупереч власному попередньому твердженню в огляді «Южнорусская литература» – про провідну громадську роль Зубрицького, – в Нарисі ІУРЛ зауважив: «В публічному житті 50-тих років Зубрицький, зайнятий своєю науковою працею, не брав ніякого уділу»¹¹². Точніше сказати, Зубрицький як речник москвофільства уникав публічності, волів діяти негласно. Варто додати, що в 1840–1850-х роках Я. Головацький був головним помічником Зубрицького у збиранні старих друків і рукописів, а Зубрицький навзаєм допомагав йому заводити нові знайомства, діставати книжки з Російської імперії, урешті, саме Зубрицький постарався, щоб Михайло Малиновський, гімназійний греко-католицький катехит, публіцист, історик, один із засновників Головної Руської Ради, її секретар у 1848–1851 рр., вніс подання на те, щоб Яків Головацький обійняв новостворену кафедру української мови і словесності Львівського університету¹¹³. Ба більше, вплив Зубрицького мав фатальні наслідки: «приятелювання із Зубрицьким переломило жите Головацького» – він став затятим москвофілом, утратив кафедру й емігрував до Російської імперії. М. Возняк переповів таку звістку: «Один чоловік (нині живий) чув сам під час свого побуту в Росії, як Головацький гірко нарікав, що саме Зубрицький втрутив його в пропасть, з якої годі було й видістатися Головацькому»¹¹⁴.

Не взявши до уваги Франкової розвідки «Стара Русь» (на неї немає покликів у її статті), Е. Тишинська розвивала свою думку щодо проблематичності впливу Погодіна на Зубрицького і загалом на галичан у тому самому напрямі: «Зубрицький і без впливу Погодіна в тій порі був би таким, яким був для своєї суспільности, бо ж його суспільні і політичні погляди, хоч дуже споріднені з погодинськими, розвинулися і виробилися зовсім незалежно від впливу Погодіна, з котрим Зубрицький нав’язав переписку в 61, а особисто пізнався в 64 р. життя, коли його політичні і суспільні погляди були вже вироблені і скристалізовані, а погляд на світ був зовсім готовий»¹¹⁵. Згідно зі слухним висновком дослідниці, «Зубрицький не завдячує вироблення своїх поглядів на світ

¹¹⁰ Там само. С. 198.

¹¹¹ Студинський К. Передмова. С. СІІ.

¹¹² Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т. 41. С. 297.

¹¹³ Возняк М. Студії над галицько-українськими граматиками ХІХ в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1910. Т. 95. Кн. 3. С. 101–102.

¹¹⁴ Там само. С. 102.

¹¹⁵ Тишинська Е. Погодін і Зубрицький. С. 119.

Погодінови. Рівно ж не Погодін, а обставини зробили його до 1848 р. провідником московфільської колонії»¹¹⁶. Спираючись на конкретні приклади, авторка спростувала поширені уявлення про буцімто цілеспрямований русифікаторський вплив Погодіна на галицьких українців (а на хибність таких уявлень уже раніше звернув Франко) і допускала позитивне значення їхніх культурних зв'язків із російським діячем: «Нові історичні видання, подавані Погодіном, дали галицьким русинам змогу познайомитись з давню руською історією взагалі, а з українською спеціально»; «книжки і статі, що відносяться до української літератури, присилані Погодіном», допомагали галицьким українцям «пізнати українську історію і літературу», тож «Погодін міг за посередництвом тих книжок причинитися радше до пробудження, як до затемнення в них національної свідомости»¹¹⁷. Розвідку дослідниця завершила аргументованою незгодою «з тим поглядом, немовби Зубрицький лиш завдяки Погодінови був отаманом московфільської “колонії” і нібито виключно або головню його [Погодіна – Є. Н.] вплив викликав занепад народного напрямку до 1848 р., вироблене літературного московфільства і макаронізму в галицько-руським письменстві»¹¹⁸.

Отже, Франко раніше, а Е. Тишинська пізніше спростовували поширені погляди, наче вплив Погодіна на Зубрицького мав вирішальне значення для московфільської орієнтації останнього і наче Погодін узагалі здійснював цілеспрямований русифікаторський вплив на Зубрицького та інших галичан. Чому Тишинська не покликала на Франкову статтю «Стара Русь», яка передувала, зокрема, її осмисленню тої самої проблеми впливу Погодіна на Зубрицького, невідомо. Ймовірно, не знала про неї, а коли статтю Тишинської, надіслану на розгляд Історично-філософичної секції НТШ, рекомендували до друку в «Записках НТШ» на засіданні секції 13 липня 1911 р. (реферував статтю історик Іван Кревецький)¹¹⁹, то, мабуть, ніхто не згадав про існування Франкової розвідки майже шестирічної давності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Франко був обізнаний з основними історичними працями та частково з листуванням Зубрицького, до видавання якого долучився сам, розглядав його наукову спадщину в контексті української історіографії та фольклористики в Галичині, позитивно оцінив його ранню фольклористичну статтю та історичні праці, на які не раз покликався, але різко осуджував монархічні, поміщицько-шляхетські та радикально-московфільські переконання Зубрицького. Новаторськими у Франкових висловлюваннях про Зубрицького є припущення про Юрія Рогатинця як автора «Перестороги», заувага про те, що вплив М. Погодіна на Зубрицького й інших галичан перебільшено і що взагалі немає доказів, буцімто Погодін у стосунках з ними вдавався до політичної агітації у московфільському дусі, а врешті гіпотеза (не досить переконлива, треба визнати) про те, що головним чинником московфільського руху на теренах Австрійської імперії 1850-х років була не «Погодінська колонія» під проводом Зубрицького, а окрема «московфільська

¹¹⁶ Там само. С. 121.

¹¹⁷ Там само. С. 117.

¹¹⁸ Там само. С. 122.

¹¹⁹ Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові: Sprawozdane за місяці: май – серпень. 1911. Вип. III. Ч. 47. С. 12.

конспірація», осердя якої становив значно молодший Я. Головацький, якого підтримував брат І. Головацький.

REFERENCES

- Adadurov, V., & Rozhyk, M. (1996). «Khronika Frantsuzkoi revoliutsii» Denysa Zubrytskoho yak istorychne dzherelo napoleonivskoi epokhy. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 231 [in Ukrainian].
- Akty, otnosiashchyesia k istorii Zapadnoi Rossii, sobrannyye i izdannyye Arkheogra-ficheskoiu komissiiei. (1851). (Vol. 4, pp. 203–236). Saint Petersburg [in Russian].
- Ateneum. (1885), 3, 8, 339 [in Polish].
- Burlaka, H. (Ed.). (2010). *Biblioteka Ivana Franka: nauk. opys: v 4 t.* (Vol. 1). Kyiv [in Ukrainian].
- Burlaka, H. (Ed.). (2015). *Biblioteka Ivana Franka: nauk. opys: v 4 t.* (Vol. 2). Kyiv [in Ukrainian].
- Dovhaliuk, I. (2013). Persha publikatsiia narodnykh melodii u Halychyni. *Etnomuzyka: zb. statei ta materialiv pamiati Mykoly Lysenka*, 9, 93–101 [in Ukrainian].
- Franko, I. (1895). Iz perepysky nashykh literaturnykh i politychnykh diiachiv. XI. Lysty D. Zubrytskoho do V. Hanky. *Zhytie i Slovo*, 4, 82–89 [in Ukrainian].
- Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv: v 50 t.* Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Franko, I. (2008, 2011). *Dodatkovy tomy do Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh* (Vols. 51–54). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hiuttner, K. Y., fon. (2013). Narodni pisni (A. Vovchak, Trans.). *Etnomuzyka: zbirka statei ta materialiv pamiati Mykoly Lysenka*, 9, 102–121 [in Ukrainian].
- [Holovatskii, Ya.]. (1862). Denys Zubrytskii (Nekroloh). *Slovo*, 10, 38 [in Ukrainian].
- Isaievych, Ya. D. (1963). D. I. Zubrytskyi i yoho diialnist v haluzi spetsialnykh istorychnykh dystsyplin, *Naukovo-informatsiinyi biuletyn Arkhivnoho upravlinnia URSSR*, 1, 49–53 [in Ukrainian].
- Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi: Spravozdanie za misiatsi: mai – serpen. (1911), 3 (47), 12 [in Ukrainian].
- Kotsovskyyi, V. (1894). *Pamiaty Markiiiana Shashkevycha*. Lviv [in Ukrainian].
- Kutsyi, I. (2005). Problema «ruskoi» etnonatsionalnoi identychnosti v naukovohistorychnii spadshchyni Denysa Zubrytskoho. *Naukovi zapysky Ternopilskoho nationalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, 2 [in Ukrainian].
- Literaturno-Naukovyi Vistnyk. (1903), 23 (8), 82–93 [in Ukrainian].
- Mytsko, I. (2011). Denys Ivanovych iz Zubrytsi Zubrytskyi. In Zubrytskyi D., *Khronika Stavropihiiskoho bratstva* (I. Svarnyk, Trans.). Lviv: Apriori [in Ukrainian].
- O Karpatskoi Rusi (Kratkyi etiud Andreia P. Deshka). (1887). *Kievskaiia Starina*, 19 (11), 537 [in Russian].
- Olenych, Ya. (2014). Ukrainsko-polski stosunky XI–XVIII st. u slovianoznavchii spadshchyni Denysa Zubrytskoho. *Naukovi zapysky Ternopilskoho nationalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, 1 (2) [in Ukrainian].
- Orlevych, I. (2000). «Ruska Triitsia» i Denys Zubrytskyi. *Shashkevychiana: zb. nauk. pr.*, 3/4 [in Ukrainian].

Orlevych, I. (2000). *Stavropihiiskyi instytut u Lvovi (kinets XVIII – pochatok XIX st.)*. Lviv: Lohos [in Ukrainian].

Orlevych, I. (2001). Denys Zubrytskyi: shtrykhy do portreta istoryka i hromadskoho diiacha. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist: Yuvileinyi vypusk na poshanu F. Stebliia*, 9 [in Ukrainian].

[Partytskyi, O.]. (1880). Pysma ruskykh halychan do Mykhaila Petrovycha Pohodyna v litakh 1836–1861. Denys Ivanovych Zubrytskii. *Zoria*, 18, 245 [in Ukrainian].

[Partytskyi, O.]. (1880). Pysma ruskykh halychan do Mykhaila Petrovycha Pohodyna v litakh 1836–1861. Denys Ivanovych Zubrytskii. *Zoria*, 22, 291 [in Ukrainian].

Pashaieva, N. M. (2007). *Ocherki istorii russkogo dvizheniia v Galichinie XIX–XX vv.* Moscow [in Russian].

Poplavska, N. (2014). Polemichna proza. In *Istoriia ukrainskoi literatury: u 12-ty t.* (Vol. 2, p. 126). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Popov, N. (Ed.). (1880). *Pisma k M. P. Pogodinu iz slavianskikh zemel (1835–1861): v 3 t.* (Vol. 3). Moscow [in Russian].

Raikivskiy, I. (2009). Vzaiemny halytskykh i naddniprianskykh diiachiv u 1830–1840-kh rokakh. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1 [in Ukrainian].

Shchurat, V. (1912). U Zakhara Avdykovskoho, *Nedilia*, 17, 2–3 [in Ukrainian].

Studynskiy, K. (1895). *Prychynky do istorii unii. Krytychni zamitky na rozvidku d-ra Ivana Franka p. z. «Z dziejów synodu Brzeskiego 1596 r.»*. Peredruk z *Pravdy* [in Ukrainian].

Studynskiy, K. (1901). *Z korespondentsyii Denysa Zubrytskoho (Rr. 1840–1853) / (Vidbytky z XLIII t. Zapysok Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka.)*. Lviv [in Ukrainian].

Studynskiy, K. (1905). Peredmova. In *Korespondentsyia Yakova Holovatskoho v litakh 1850–62* (pp. XLIX–L, LII–LX, LXV, LXXV). Lviv [in Ukrainian].

Studynskiy, K. (1918). Kopitar i Zubrytskyi. [Dodatok]: Lysty Denysa Zubrytskoho do Vartolomeia Kopitara. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 125, 123 [in Ukrainian].

Terletskiy, O. (1903). *Halytsko-ruske pysmenstvo 1848–1865 rr. na tli tohochasnykh suspilno-politychnykh zmahan halytsko-ruskoi intelihentsii. Nedokinchena pratsia*. Lviv: Vydanie redaktsii Literaturno-Naukovoho Vistnyka [in Ukrainian].

Tsyhanyk, M. (2015). Postat Denysa Zubrytskoho v naukovykh viziiakh Ivana Franka. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Filolohichna*, 62, 229–236 [in Ukrainian].

Tyshynska, E. (1912). Pogodin i Zubrytskyi. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 110 (4), 104–106 [in Ukrainian].

Vozniak, M. (1910). Studii nad halytsko-ukrainskymy hramatykamy XIX v. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*, 95 (3), 101–102 [in Ukrainian].

Zubrytskii, D. (1852). *Istoriia drevniaho Halychsko-russkago kniazhestva* (Pt. 1). Lviv [in Russian].

Zubrytskyi, D. (2014). Pro spiv prostoho ludu (I. Dovhaliuk, Trans.). *Etnomuzyka: zb. statei ta materialiv, prysviachena pamiaty Yuriia Shyvynskoho*, 10, 117–127 [in Ukrainian].

Zubrzycki, D. (1823). Über galizische Volkslieder (Von dem Herrn Dionysius Zubrzycki). *Der Pilger von Lemberg, ein neuer, nach dem Horizonte von Lemberg eingerichteter Almanach, auf das Jahr nach Christi Geburt 1823*, 44–45 [in German].

Zubrzycki, D. (1823). O śpiewach ludu pospolitego (Przez Dyonyzego Zubrzyckiego). In *Pielgrzym Lwowski, czyli według nadpoziomu Lwowskiego ułożony Kalendarz na rok po narodzeniu Chrystusa 1823* (p. 49–50). Lviv [in Polish].

Yevhen NAKHLIK

Doctor of Sciences in Filology, Professor

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine

Director of the Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7701-9795>

e-mail: yenakhlik@ukr.net

IVAN FRANKO'S CHARACTERIZATION OF DENYS ZUBRYTSKYI AS A HALYCHYNA FOLKLORIST, HISTORIAN AND THE MUSCOPHILE

The article, applying factual and systematic approaches, completely highlights Ivan Franko's evaluative judgments about Denys Zubrytskyi (1778–1862), a Ukrainian scientist, socio-cultural and political figure in Halychyna. I. Franko's numerous statements are considered in detail according to certain issues: the belonging of D. Zubrytskyi, who wrote in Polish, German and Russian, to the Ukrainian literature and science; D. Zubrytskyi's folkloristic publication and historical research; his Muscophile views; Mikhail Pogodin's influence on him. The actual probability and interpretive cogency of I. Franko's judgments are verified and commented in the paper.

I. Franko was acquainted with the main historical works and partly with the correspondence of D. Zubrytskyi, having published his 8 letters of 1844–1846 to Václav Hanka. I. Franko also considered the scientific heritage of D. Zubrytskyi in the context of Ukrainian historiography and folklore in Halychyna. He positively assessed his early folkloristic article and historical works, to which repeatedly referred, but sharply condemned the monarchical, landed gentry, and radical-Muscophile convictions of D. Zubrytskyi. The assumptions about Yurii Rohatynets' authorship of «Perestoroĥa» («A Warning») can be considered innovative in I. Franko's statements about D. Zubrytskyi and his remark that the influence of M. Pogodin on D. Zubrytskyi and other Halychanians is exaggerated and that there is no evidence at all, that M. Pogodin in relations with them resorted to political agitation in the Muscophile tendency. Finally, worth paying attention to I. Franko's hypothesis (not convincing enough) that the main factor of the Muscophile movement on the territory of the Austrian Empire in the 1850^s was not the «Pogodin colony» led by D. Zubrytskyi, but a separate «Muscophile conspiracy», the core of which was the much younger Ya. Holovatskyi, supported by his brother I. Holovatskyi.

The article provides a deeper understanding of the political and cultural history of Halychyna in the 19th – early 20th centuries and will be important for commenting on relevant places in the future Complete Collection of Texts by Ivan Franko.

Keywords: I. Franko, D. Zubrytskyi, Ya. Holovatskyi, M. Pogodin, history of Halychyna, Muscophiles of Halychyna.